

מענדעלע מוכר-ספרים

נסיעתי האחרונה¹

אשתקד, ביום השני לחודש אלול תרכ"ט², התגלגלתי בעגלתי עמוסת הספרים לקייב. אני אומר התגלגלתי עם צרור ספרי, באשר, כידוע לכם, אין היהודי בקייב אלא מעין סחורה פסולה. אסור לו להמצא שם, אלא אם כן יש לו רשיון טבוע בחותמת, המוכיח, זאת אומרת, שהוא משלם מכס וזכאי לחזקה על מעשה-מסחר. ויש לשער, שאסור ליהודים להתגורר בעיר לא מפני שחושבים אותם לאנשים בלתי הגונים, או גסים או בורים נבערים, באשר הם לפחות הגונים כצוענים. ומפני מה איפוא מתהלכים להם הצוענים ואורחי-פריחי למיניהם חופשיים כציפורי דרור? שנית, כיצד ניתן לראות במעשה-מסחר סימן היכר להגינות? פלוני יכול להיות סוחר, ועם זה גם נוכל גדול ורמאי. שלישית, הרי מותר היה להרשות לאלה, שאי פעם למדו בבתי-ספר, באולפני-רבנים או אף לסופרים או דומיהם, שהם אנשים מלומדים למדי, להתגורר שם, אף כי אין להם, למסכנים, כסף כדי לשלם את המכסים. ומהו באמת עיקר טעמו של האיסור הזה? את זה, במחילה מכבודכם, יהיה עליכם לשאול אנשים זולתי, חכמים ונבונים ממני. אין זה ענייני כלל לחטט בחקירות ולהגיע גבוה-גבוה עד לאלף הששי... ומעל לכל, מה זה חשוב כל-כך? יהודים, ברוך השם, בכל זאת יושבים ומתגוררים בקייב. נמצאת שם עדה גדולה של יהודים, בלי עין הרע, שרק יפרו וירבו. ויש להם, תודה לאל, קופת-בשר ועוד מוסדות מתוקנים מעין זה, כמעט כמו בכסלון. זה עולה לפעמים רובל, אז מה בכך? נו, מילא, חה!...

עסקי בקייב לא התנהלו במיטבם. הפדיון מן הספרים היה עלוב, ולא היה גם עם מי לערוך סחר-חליפין. ובכלל, במשך כל השנה ההצלחה

¹ כתב היד המקורי היה שמור במוזיאון לתרבות היהודית על שם מנדלי מוכר-ספרים באודסה. הוא פורסם בכתב העת 'שטערנ' (כוכב) במינסק, מיום 10.7.1939, עמ' 1-4. המוזיאון נהרס ונשרף, לצערנו, בימי מלחמת העולם השנייה והכיבוש הגרמני. וחבל על דאבדין.

² קיץ 1869

לא האירה לי פנים. היוקר הרב והמאמיר היה מר כלענה וחשוך. לא עלה בדעתו של איש להוציא כסף על ספרים. עיסוקי המסחר העיקריים שלי היו החליפין כדרכם של מוכרי-ספרים יהודיים. כלומר, יצאתי לדרך לכתחילה כשבאמתחתי מספר תיקוני-שבועות, תיקוני-תורה, מסכתות אחדות 'ביצה' וכדומה. כל זה החלפתי לפני ראש-השנה תמורת קינות, תחינות, מסכתות 'גיטין' וכדומה. להלן החלפתי גם את אלה תמורת לוחות, 'תיקוני זוהר', סליחות, מחזורים, מעני-לשון ושקיות תפילין. בימי הסתיו החלפתי גם את אלה תמורה כמה ספרי 'גדולת יוסף', סודרים ירוקים, גופיות תוצרת ברודי, גרבי בראסלאב וטליתות מדוברובנה וכדומה. ואת כל הדברים האלה החלפתי שוב להלן תמורת שברי מתכת, פליז ודברי-נחושת. בקיצור, עבדתי ויגעת, עשיתי עסקים, לפעמים אף טובים מאד, עסקים – זהב, סחרתי עם עולם ומלואו. ולאחר כל הגלגולים האלה כיסי נשאר ריק כלעומת שהיה. איני יודע, אפשר שבכל העסקים הדברים מתנהלים בדיוק כן. ייתכן, שאם מתבוננים מקרוב-מקרוב מוצאים, שכל המצליחנים ורוקמי-הזהב אינם מעלים בחכתם יותר. אך אין זה מענייני.

הסתובבתי כה וכה ולא הייתי שרוי אלא בצרות. מה עושים? – הרהרתי בליבי. למלון אני חייב כסף; אשתי כותבת ומבקשת, שאחזור למען השם הביתה; מזה שנתיים אני משוטט כנע-ונד בנכר. היא זועקת 'הושיע נא', בעשר צריך לחתן את הבן הבכור – עד מתי הוא יישב בבית כנער רווק? ואחריו – יושבת לה בבית בתולה-כלה, ואילו המחותן אינו חדל מלנקר בראש ולדרוש במפגיע, שהחתונה כבר תיערך סוף סוף, החתן אינו יכול להמתין יותר. ואחריה חיה וקיימת עוד בתולה שהגיעה לפרקה, והכרח לערוך לה אירוסין, באשר סף ביתנו הפך כבר אסקופה נדרסת של שדכנים טרחנים. יתר על כן, מגפי נקרעו תוך כדי טיפוס על גבעות קייב. בקיצור, לא היתה חדווה בליבי.

בשוכבי בלילה על משכבי גמרתי בדעתי למכור את סוסי. ראשות, אחסוך לי הוצאות קיומו, כי לא יהיה צורך להאכיל אותו, שנית – הכסף שאקבל תמורתו יעזור לי לשלם את הוצאות הדרך הביתה. צר היה לי, בלי ספק, להיפרד מסוסי, המשרת אותי שנים רבות כל-כך. לפני זמן רב למדי קניתי אותו, ממש באותה שנה, בה תמו ימי קיומי בבית חותני ועל חשבוננו. ואילו אשתי כרעה ללדת את בתנו החמישית, עליה השלום. קניתי אותו בעסקת חליפין תמורת ערמה של חפצים, המכונים 'רומל', בתוספת מעט נחושת ישנה. ומאז ועד

עתה נסעתי עימו אל כל מקום, ממש חרשתי בנסיעותי עולם ומלואו. צר לי, בוודאי, ולא נח לי, דווקא בימי זיקנה להיפרד מעוזר מעין זה, שהיה לי תמיד נאמן, שהוציאני לא מביצה אחת ששקעתי בה. ואף התייסר עימי יחד ופניו השחירו כשולי קדרה, כמוני כמוהו. אך מה הייתי יכול לעשות? מה לא עושה אדם למען בריאותו? כמה ידידים, ידידי אמת, טובים ונאמנים, נוהגים בני-אדם למכור תמורת פרנסה? מה אני אומר – פרנסה?! כלום אין כל אחד מאיתנו מכיר אנשים, מהם עשירים, מהם בעלי-השכלה, המוכרים את ידי הנפש שלהם תמורת זוטות, תמורת חנופה, תמורת פרוטות או אף תמורת ארוחת צהרים דשנה?

הנפש החיה הראשונה שברכה אותי בבוקר השכם בבית המלון היתה בעלת-הבית.

– בוקר טוב, ר' מנדלי – היא אמרה תוך גינוני-חן – אל תכעס עלי שאני באה להדריך את מנוחתך בבוקר השכם; שמא מוכן אתה לתת לי רובלים אחדים. רוצה אני ללכת ולקנות אי-אלה מצרכים לחג, באשר יום-שוק היום, שמא יזמן לי ריבונו-של-עולם מציאה כלשהי. הריני אשה עניה, אלמנה שוממה המטופלת בילדים קטנים.

– יום שוק היום! – פלטתי במבוכה – יפה, אלקה, היום אני אתן לך, היום.

בעלת המלון עיקמה את פניה ויצאה כלעומת שבאה. מצב רוחי נדלח והעכיר. היה לי רע ומר. כל תקוותי התמקדה איפוא בסוסי.

רק אלוהים עצמו יודע מה עגום היה ליבי בבואי להיכנס אל האורווה. סוסי המסכן רבץ לו מכווץ ומכורבל, נושם ונושך בקול, גונח וגוהק, כשצידיו מתנפחים ומצטמקים בשריקה. לא נמצאו לפניו אפילו אניצי חציר בודדים. שלא לדבר כלל על שיבולת-שועל. מזה ימים אחדים עיניו של השלומיאל הזה לא שזפו אפילו שמץ דבר מן הסוג הזה. פרט אולי לכמה חֶפְנֵי תבן. כאשר התקרבתי אליו, הוא קם במאמץ רב על רגליו הכושלות, כאילו ניסה למתוח את עצמותיו הזקנות, זקף את אוזניו ומתח את צווארו לקראתי במחווה חביבה וידידותית, כאילו היה אומר: „הא לך, עשה עימי מה שאתה רוצה, אני אוסיף לסחוב אותך עם ספריך כל עוד הדופק הולם בעורקי.“ הרכנתי את ראשי וממש התביישתי להביט בעיניו של סוסי, כאילו נכשלתי

במעשה פשע. אוך, נאנחתי, אחזתי באפסרו והוצאתיו החוצה אל הרחוב.

כך הסתובבתי עם סוסי סחור-סחור, הלוך וחזור למקומם של סוחרי הסוסים. אחד מהם ניגש אלי, הצביע על סוסי ושאל אותי מבלי להסתיר את חיוכו:

– דודי, את זה אתה רוצה למכור?

כן – השבתי – אתה רוצה לקנות אותו?

לשם מה דרוש לי פגר כזה? – הוא אמר ופרץ בצחוק – גם אם תיתן לי אותו במתנה, דודי, לא אקח אותו.

אחדים מן הסוחרים ניגשו, בחנו את הסוס, צחקו והסתלקו כלעומת שבאו, ואפילו לא השמיעו מילה באוזני. לבסוף ניגש אלי אחד ואמר בפשטות:

– כארבעים אולי אהיה מוכן לתת לך תמורת ה'טראנטה' שלך. מה יכול כבר להיות ערך עורו? הוא כולו שחוק ונשוך, הזנב מרוט, ואפילו פרסות לא אצליח לנצל ממנו. נו, אתה מסכים? הוא פנה אלי שנית – אמור, מה אתה מחריש, דודי?

לא עצרתי כוח לסבול דיבורים כאלה עם בזיונות כאלה. הייתכן, למכור את סוסי תמורת דמי-בזיון, כדי שיהרגו אותו ויפשטו ממנו את עורו? סוסי זה, ששרת אותי בנאמנות והתייסר תחת ידי זמן רב כל-כך. בימים קשים לא פעם אמרתי לו, שאפילו לא יחלום על חציר באבוס³, והוא קיבל באהבה תרמיל מלא פירורי לחם ופרוסות יבשות, שהייתי קונה מידי הקבצנים המשוטטים. סוסי, שבריאותו נהרסה במחיצתי וברשותי, שעגמו חיוו ונפגם גופו ולא פעם הוא נאלץ להפקיר את זנבו למעשי השובבות של פוחחי כסלון?

³ במקור נאמר: "ער זאל זוכן אַ היי אין סידור", כלומר שיחפש את ה-ה' שהוראתה ביידיש חציר – לא באבוס, אלא בסידור התפילה...

– לא, לא – אמרתי – רשע מעין זה לא אהיה לעומתו. לא אמכור
אותו, ויבוא עלי אשר יבוא. ואמנם מיד אחזתי באפסרו וחזרתי לבית
המלון.

Translated to Hebrew by Shalom Luria.
Copyright © 2007 Leonard Prager.
All Rights Reserved